

الْأَدَبُ فِي الْخِطَابِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- ﴿وَأذْكَرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا﴾
﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا﴾
﴿يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا﴾
﴿يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا﴾
﴿يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا﴾
﴿قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنِ الْهَيْتِي يَا إِبْرَاهِيمُ؟ لَنْ لَمْ تَنْتَه لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا﴾

﴿قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾

(سورة مريم : ٤١-٤٧)

الْمَجْرَدُ وَ الْمَزِيدُ

معمولاً فعل‌ها در اولین صیغه ماضی خود، دارای سه حرف می‌باشند.

مانند: «كَتَبَ، عَرَفَ، خَدَمَ»

آیا همیشه چنین است؟ فعل‌های «كَاتَبَ، تَعَارَفَ، اسْتَخْدَمَ» از چند حرف ساخته شده و حروف اصلی آن‌ها کدام است؟

با این توضیحات می‌توان گفت که فعل ثلاثی بر دو نوع است:

۱- ..... ۲- .....

حتماً می‌دانید یکی از راه‌های ساختن و تشخیص ابواب ثلاثی مزید شناخت وزن آن‌هاست.

□ اکنون ابواب ثلاثی مزید را مرور کنیم:

الفعل	الباب	الماضي	المضارع	الأمر	المصدر
حَسَنَ	إِفْعَال	أَحْسَنَ	يُحْسِنُ	أَحْسِنْ	إِحْسَان
عَلِمَ	تَفْعِيل	عَلَّمَ	يُعَلِّمُ	عَلِّمْ	تَعْلِيم
دَفَعَ	مُفَاعَلَةٌ	دَفَعَ	يُدْفِعُ	دَافِعْ	مُدَافَعَةٌ
عَرَفَ	تَفَاعُلٌ	تَعَارَفَ	يَتَعَارَفُ	تَعَارَفْ	تَعَارُفٌ
نَزَلَ	تَفَعُّلٌ	نَزَلَ	يَنْزِلُ	نَزِّلْ	نَزْلٌ
جَمَعَ	إِفْعَال	اجْتَمَعَ	يَجْتَمِعُ	اجْتَمِعْ	اجْتِمَاع
فَسَمَ	إِنْفِعَال	انْفَسَمَ	يَنْفَسِمُ	انْفَسِمْ	انْفِسَام
عَفَرَ	اسْتِفْعَال	اسْتَعْفَرَ	يَسْتَعْفِرُ	اسْتَعْفِرْ	اسْتِعْفَار

همیشه اولین صیغه ماضی را ملاک قرار دهید.

□ آیا می‌دانید هدف از ساختن فعل‌های مزید چیست؟

اکنون جای خالی را با ترجمه مناسب پر کنید:

حَضَرَ : حاضر شد ، أَحْضَرَ : ...

عَفَرَ : بخشید ، اسْتَعْفَرَ : ...

آیا حروف اصلی «يُنزِلُ» را می‌شناسید؟

نام چنین فعل‌هایی چیست؟

وزن‌های ثلاثی مزید سماعی است یا قیاسی؟

التمرين الأول

ضغ الأفعال المناسبة :

﴿الف﴾ ... فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿﴾

(أمرٌ للمخاطب من «ذكر» في باب تفعيل)

﴿ب﴾ ... فَأَقْرَأُوا مَا ... مِنَ الْقُرْآنِ ﴿﴾

(ماضٍ للغائب من «يسر» في باب تفعّل)

التمرين الثاني

أكتبُ مصادرَ الأفعالِ المزيّدة :

الْجَامِدُ وَ الْمَشْتَقُّ

- به این کلمات توجه کنید («عالم، معلوم، علیم، معلّم، أعلم، علامة»
 - این کلمات از چه ماده‌ای اشتقاق یافته‌اند؟
 - آیا می‌دانید مشتقات در علم صرف بر چند نوع است؟
 - مهم‌ترین معیار را برای شناخت مشتقات، چه می‌دانید؟
 جدول زیر را با نوشتن معنای اسم‌های مشتق کامل کنید :

اسم الفاعل	اسم المفعول	اسم المكان والزمان	الصِّفَةُ الْمَشْبَهَةُ	اسم المبالغة	اسم التفضيل	اسم الآلة
غافر	مقبول	معبّد	شريف	غفار	أعظم	مفتاح
...	...	...	...	...	...	...
مُصلِح	مُرسل	مغرب	أخضر	صبور	كَبْرَى	مِطْرَقَة
...	...	...	...	...	...	...

- دو کلمه «أعظم و أخضر» هر دو بر وزن أفعل هستند.
 - آیا معنای آن‌ها را می‌دانید؟
 - کدام یک از این دو، اسم تفضیل و کدام یک صفت مشبّهه است؟
 ○ برخی صفات و مشتقات با تاء مدوّره «ة» مؤنث می‌شوند. مانند : مؤمن ← مؤمنة

مذكر	أكبر	أبيض
مؤنث	...	...

اما این مشتقات چگونه
 مؤنث می‌شوند؟

- خوب است بدانیم الف مقصوره (ا. ئ) و الف مددوده (اء) در صورتی که پس از سه حرف اصلی قرار گیرند، از علامات تأنیث به شمار می‌آیند. مانند : عظمی، حمراء.
 - با «هذا» یا «هذه» عبارت‌ها را کامل کنید :
 ۱- ... ماء .
 ۲- ... صحراء .
 - با «نَجَحْتُ» یا «نَجِحَ» عبارت‌ها را کامل کنید :
 ۱- ... الفتي في المسابقة .
 ۲- ... كبرى في الإمتحان .

التدريب الأول

با توجه به ترجمه عبارات، اسم مشتق مناسبی انتخاب کنید :

۱- أَعذِرُ عِنْدَ كِرَامِ النَّاسِ... عذر نزد مردم بخشنده پذیرفته شده است.

۲- لَا خُلُقَ ... مِنَ الْكِبَرِ. هیچ خوبی زشت تر از خودپسندی نیست.

قَابِلٌ   مَقْبُولٌ   أَقْبَلُ   أَفْبَحُ   فَبِيحُ   فُبُحٌ

۳- أَلْعَقْلُ ... كُلِّ أَمْرٍ. خرد، اصلاح کننده هر امری است.

۴- فَتَعَلَّمُوا، فَالْعِلْمُ ... الْعُلَى. علم بیاموزید. چون علم کلید بزرگی ها است.

إِصْلَاحٌ   أَصْلَحُ   مُصْلِحٌ   مَفْتُوحٌ   فَاتِحٌ   مِفْتَاحٌ

۵- رُبَّ سَكْوَتٍ ... مِنَ الْكَلَامِ. چه بسا سکوتی رساتر از سخن گفتن باشد.

۶- سِلَاحُ اللَّئَامِ ... الْكَلَامِ. سلاح فرومایگان سخن ناپسند است.

أَبْلَغُ   بَلِغٌ   بَالِغٌ   أَفْبَحُ   قَبِيحٌ   قَبِيحٌ

المعرفة و النكرة

اسم معرفه اسمی است که برای شنونده ..... باشد.
در جدول زیر نوع اسم های معرفه را بنویسید :

بابُ المدرسة	الَّذِي	هَذَا	هُوَ	المدرسة	محمّد
كِتَابُكَ	الَّتِي	تلك	أنتم	العِلْمُ	مكّة
قَلَمِي	مَنْ	أولئك	هُنَّ	الكتاب	فاطمة
...	...	...	...	...	...

آیا می‌توانید در عبارات‌های زیر نوع ضمیر و نقش آن را معین کنید؟
 ﴿أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ﴾ ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ ﴿أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ﴾

□ اکنون به عبارات زیر توجه کنید :

﴿خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ﴾ ﴿جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً﴾ ﴿إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ﴾

– ضمیر «كُم» در سه آیه شریفه، به چه کلماتی متصل شده است؟

– آیا می‌توانید نقش آن را در هر موقعیت بیان کنید؟

– چه نامی را برای این ضمایر مناسب می‌دانید؟

□ اکنون دو عبارت «جاء الذي» و «جاء الذي يقرأ القرآن» را با هم مقایسه کنید. معنای کدام یک کامل نیست؟

آیا احساس نمی‌شود کلماتی مانند «الذي» به جمله یا شبه جمله‌ای برای رفع ابهام نیاز دارند؟

□ به اسم‌هایی مانند «الذي»... و به عبارت بعد از آن ... می‌گویند.

«مَنْ» در این عبارات‌ها چه کلمه‌ای است؟
 چرا در حالت‌های مختلف یکسان به کار رفته است؟
 آیا کلمه‌ای دیگر، مانند «مَنْ» می‌شناسید؟

حَضَرَ مَنْ يَقُولُ الْحَقَّ.
 حَضَرَ مَنْ يَقُولُ الْحَقَّ.
 حَضَرَ مَنْ يَقُولُ الْحَقَّ.

توجه :

□ کدام توضیح برای اسم نکره صحیح است؟

□ ۱- اسمی است که تنوین داشته باشد؛ مانند: رجلٌ، محمدٌ و...

□ ۲- اسمی است که جزء موارد شش گانه معارف نباشد، خواه تنوین

□ داشته باشد یا نداشته باشد؛ مانند: رجلٌ، «مَنْ» استفهامیه و...

□ در میان اسم‌های معرفه، اسم موصول، اسم اشاره و ضمیر از اسم‌های... هستند.

○ مبنی

○ معرب

التدريب الأول

عَبِّرِ العبارة حَسَبَ المبتدأ :

أَنْتَ تَأْمُرُ صَدِيقَكَ بِالْإِحْسَانِ .

أَنْتُمْ .....

نَحْنُ .....

التدريب الثاني

إِمْلَأِ الفَرَاغَ بِـ«صِلَّةٍ» مناسبة :

«أَمَنُوا، رَفَضَ البَاطِلَ، فِي السَّمَاوَاتِ»

١- أَلْعَاقِلُ مَنْ ..... ٢- ﴿لِلَّهِ مَا .....﴾ ٣- ﴿إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ .....﴾

التدريب الثالث

عَبِّرِ العبارة التي أنواع المعارف فيها أكثرُ :

١- ﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّذِي هِيَ أَقْوَمُ﴾

٢- ﴿هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾

٣- اللِّسَانُ جَرْمُهُ صَغِيرٌ وَ جَرْمُهُ كَبِيرٌ .

انواع علامات الإعراب (الظاهري، التقديري، المحلي)

می دانیم نقش کلمات در جمله، بر اعراب آن کلمه تأثیر می گذارد.

– اما آیا این اثر همیشه مشهود است؟

□ با توجه به عبارت زیر به سؤالات پاسخ دهید :

«أَرْسَلَ اللَّهُ الْأَنْبِيَاءَ لِهَدَايَةِ النَّاسِ»

– کلمات مشخص شده چه نقشی دارند؟

– آیا این کلمات، متناسب با نقش خود، علامت اعراب را پذیرفته اند؟

– نام چنین اعرابی چیست؟

□ کلمه «المؤمن» را در عبارتهای زیر، متناسب با موقعیت، به صورت مثنی، جمع مذکر و جمع مؤنث به کار ببرید :

مفرد	بَشَّرَ	اللَّهُ	المؤمن	بالجثة.
مثنی	بَشَّرَ	اللَّهُ	...	بالجثة.
جمع مذکر	بَشَّرَ	اللَّهُ	...	بالجثة.
جمع مؤنث	بَشَّرَ	اللَّهُ	...	بالجثة.

– علامت اعراب کلمه «المؤمن» در این جملات چگونه ظاهر شده است؟ اصلی ○ فرعی ○

– آیا کلمات دیگری می شناسید که علامت اعراب آن فرعی باشد؟

□ به کلمه «الدنيا» در عبارتهای زیر توجه نموده و به سؤالات پاسخ دهید :

کلمه «الدنيا» در هر عبارت چه نقشی دارد؟

چرا آخر کلمه «الدنيا» در نقش های مختلف تغییر نکرده است؟

الدنيا مزرعةُ الآخرة.

لَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّكَ.

إِعْمَلُوا فِي الدُّنْيَا عَمَلًا صَالِحًا.

□ هر یک از اسم های مبنی، در چه محلی واقع شده اند؟ پاسخ مناسب هر یک را معین کنید :

خبر - مرفوع محلاً

فاعل - مرفوع محلاً

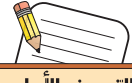
مفعول به - منصوب محلاً

﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ﴾

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا﴾

أَلْعَاقِلُ مِنَ وَعَظْمَةُ التَّجَارِبِ.

التمرين الأول

أكمل الفراغ :

- ١- ﴿إِنَّ..... يُذْهِبَنَّ السَّيِّئَاتِ﴾ (الحَسَنَاتِ / الحَسَنَاتِ)
 ٢- الدَّهْرُ..... يَوْمٌ لَكَ وَ يَوْمٌ عَلَيْكَ . (يَوْمَانِ / يَوْمَيْنِ)

التمرين الثاني

اقرأ الآية ثم عَيِّنِ المطلوب منك : ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾

مجرور بحرف الجز
مجرورٌ محلاً

مبتدأ
مرفوع محلاً

التمرين الثالث

عَيِّنِ الإعراب التَّقديريَّ في الكلماتِ التالية :

- ١- مَنْ طَلَبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي .
 ٢- وَ إِلَيْكَ يَا رَبِّ نَصَبْتُ وَجْهِي .

العُلَى / اللَّيَالِي / وَجْهِي

العُلَى / وَجْهِي

العُلَى

أنواع الجملة

می‌دانیم که جمله در زبان عربی بر دو نوع است. ۱-..... ۲-.....

اما فرق میان جمله فعلیه و اسمیه در چیست و چگونه می‌توان آن‌ها را تشخیص داد؟

الفاعل

- فاعل در زبان عربی همیشه ... می‌آید. □ بعد از فعل □ قبل از فعل □
 □ از جهت اعراب ... است. □ مرفوع □ منصوب □ مجرور □
 اکنون فاعل و نوع آن را در عبارات زیر مشخص کنید :

الجملة	اسم ظاهر	ضمير بارز	ضمير مستتر
﴿عَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾			
أَحْسِنُ إِلَى والدَيْكَ.			
يَتَوَكَّلُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى اللَّهِ.			

المفعول به

□ فعل در چه صورت به مفعول به نیاز دارد؟ چگونه می‌توان فعل‌های متعدی را شناخت؟

پس از ترجمه آیات کریمه زیر، مفعول به و اعراب آن را تعیین نمایید :

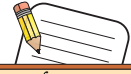
﴿أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا﴾   ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾   ﴿نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ﴾

المبتدأ

□ جمله اسمیه، جمله‌ای است که با... آغاز می‌شود.
 آیا می‌توانید در عبارت «وَعَدُ اللَّهُ حَقًّا» ارکان جمله اسمیه را معین کنید؟

الخبر

□ هدف از آوردن خبر چیست؟
 چگونه می‌توان خبر را در جمله تشخیص داد؟
 در عبارت «فِي الْقُرْآنِ شِفَاءٌ» خبر کدام است و از چه نوعی است؟

التمرين الأول

كَيْفَ تُصْبِحُ الْعِبَارَةُ التَّالِيَةُ إِذَا قَدَمْنَا فِيهَا؟ «الْمُؤْمِنُونَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ وَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ»

- ١- يَسْتَمِعُونَ الْمُؤْمِنُونَ الْقَوْلَ وَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ○
- ٢- يَسْتَمِعُ الْمُؤْمِنُونَ الْقَوْلَ وَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ○
- ٣- يَسْتَمِعُ الْمُؤْمِنُونَ الْقَوْلَ وَيَتَّبِعُ أَحْسَنَهُ ○

التمرين الثاني

شَكَّلْ مَا أُشِيرَ إِلَيْهِ بِخَطِّ :

عَرَفْتُ بِهَا صَدِيقِي مِنْ عَدَوِّي   جَزَى اللَّهُ الشَّدَائِدَ كُلَّ خَيْرٍ

التمرين الثالث

أكمل الفراغ بالخبر المناسب ثم عيّن نوعه :

يَأْتُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
تَحْتَ أَقْدَامِ الْأَمْهَاتِ
عَمُودُ الدِّينِ

المبتدأ	الخبر	نوع الخبر
الصَّلَاةُ		
المُؤْمِنُونَ		
الجَنَّةُ		

التمرين الرابع

عيّن المرادف والمضاد: (=، ≠)

الصِّدِّيقُ □ الكَذَّابُ   لِمَ □ لِمَاذَا   أَتَى □ جَاءَ
رَفَضَ □ قَبِلَ   سَهَرَ □ نَامَ   الصِّدِّيقُ □ العَدُوُّ